

RECENZJE

Наталія Хібеба, БОЙКІВСЬКЕ ВЕСІЛЛЯ В ТЕКСТАХ: ОБРЯД І СЛОВО, НАН України. Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича, Львів 2021, сс. 712. (Серія «Діалектологічна скриня»)

Обрядовий фольклор, як і більшість народної творчості, пов'язаної з родинним життям українців, довгий час за радянської доби був під забороною. Усе це робило такі матеріали малодоступними: вони залишалися майже не відомі широкому загалу, їх знало лише вузьке коло спеціалістів-філологів. Процес фіксації, оприлюднення цього пласта усної словесності в Україні розпочався ще у XIX ст., продовжився на початку XX ст., особливо під час активної діяльності Наукового товариства імені Тараса Шевченка, що ознаменувало собою вершину наукових українознавчих студій. Саме тоді зроблено вагомий внесок у дослідження весільних обрядів і пісень з різних частин України, в тому числі унікального етнографічного регіону – Бойківщини. Незважаючи на те, згодом усе було перерване жорстокими заборонами народознавчих студій, передусім того, що стосувалося чи якоюсь мірою мало дотик до релігійних переконань (церковний шлюб під час утворення нової сім'ї, хрещення дитини, поховальні обряди тощо). Тому після відновлення незалежності України 1991 року постала гостра потреба в об'єктивному дослідженні та висвітленні народних джерел. На сучасному етапі розвитку української філологічної науки цей процес прискорився, набрав значної ваги для науковців.

Монографія Наталії Хібеби заповнює велику прогалину у вивченні фольклорних текстів з лінгвістичною метою. Зазначимо, що дослідження різноаспектне, містить цінні матеріали не лише для лінгвістів-діалектологів, але й для фольклористів й етнологів. У питанні висвітлення бойківської весільної лексики авторка має вже чималий досвід, успішно захистивши кандидатську дисертацію з відповідної тематики. Відрадно, що вона не зупинилася на досягнутому, а регулярно приурочувала вказаній темі свої студії, наполегливо, скрупульозно й відповідаль-

но поповнювала й збагачувала свій науковий доробок, який вилився в таке розкішне монографічне дослідження.

Методологія наукової праці з проблематики діалектології на прикладі обрядового фольклору включає розгляд теоретичних і практичних питань, оскільки це є невід'ємною складовою ґрунтовних студій філологів-україністів. Представлені цілі та завдання дослідження є добрим орієнтиром для тих, хто вивчає текст як синтетичне явище з погляду лінгвіста-діалектолога чи фольклориста. Структура монографії Наталії Хібеби *Бойківське весілля в текстах: обряд і слово* – струнка, логічна, включає передмову (*Текстова палітра бойківського весілля*) й три основні частини. У першому розділі *Бойківське весілля в наукових студіях* у двох підрозділах розглядається етнографічний та діалектологічний аспекти, а також весільна лексика бойківських говірок як об'єкт мовознавчих студій у контексті діалектної лексикографії та на картах лінгвістичних атласів.

Друга частина наукового видання під назвою *Етнографічні записи* представляє фіксації бойківського весілля в хронологічному порядку з кінця ХІХ – початку ХХ століть. Окремий її підрозділ стосується сучасного прочитання весільного обряду Бойківщини, в якому авторка подає узагальнене власне бачення традиційного бойківського весілля, враховуючи три основні його етапи: довесільний, власне весільний та повесільний. Найбільшу частину монографії займає третій розділ *Діалектні тексти* (с. 190-679), в якому за хронологічно-географічним принципом опубліковано записи весільних обрядів середини ХХ та початку ХХІ століть.

Завершується видання важливими питальниками: *Назви весільних обрядодій, Назви учасників весільного обряду, Назви атрибутів весільного обряду, страв і напоїв, пісень і танців*. Окремо подано довідку *Інформанти*, що включає близько сотні осіб. Бібліографія займає 14 сторінок книжкового формату (с. 695-708). Карта-схема *Обстежені населені пункти у Львівській та Івано-Франківській областях* налічує майже пів сотні населених пунктів (с. 710).

Перший розділ має історіографічний характер, ділиться на дві частини (*Етнографічний аспект, Діалектологічний аспект*) і за часовим відтинком охоплює понад два століття. Зупинимося на фольклорно-етнографічній частині, в якій міститься стислий аналіз напрацювань попередників. Зазначимо, що серед ранніх досліджень бойківського весільного обряду авторка називає невелику оглядову розвідку польського правника, краєзнавця та етнографа Ігнація Любича Червінського *Сватання, весілля і родини з їх обрядами*, написану за матеріалами «задністрянських околиць між Стриєм і Лімницею»¹. Так склалося, що знову ж у польському науковому виданні вперше опубліковано бойківський весільний обряд і пісні з села Лолин, який записала Ольга Рошкевич, а опрацював Іван Франко². Варто підкреслити, що польські дослідники постійно цікавилися весільними

¹ J.L. Czerwiński, *Okolica Za-Dniestrską między Stryjem i Łomnicą, czyli opis ziemi i dawnych kłęk lub odmian tej okolicy*, Lwów 1811.

² *Obrzędy i pieśni weselne ludu ruskiego we wsi Lolinie, powiatu Stryjskiego*, зebrała Olga Roszkiewicz, oprac. Iwan Franko, „Zbiór Wiadomości do Antropologii Krajowej” 1886, t. X, s. 3-54.

обрядами українців, про що свідчать записи етнографа, фольклориста Юзефа Шнайдера у часописі «Lud» (1911, 1912), а також і сучасні публікації про весілля бойків, зокрема Томаша Косека (Університет ім. А. Міцкевича, Познань) та Евеліни Григер (Польська академія наук), поміщені в польському альманасу «Płaj» за 2008 рік.

Авторка монографії проявила глибоку обізнаність з історіографії питання, ретельно й стисло проаналізувавши коло багатьох імен та видань, які стосуються предмета її дослідження. Віддамо належне щодо скрупульозного огляду публікацій бойківського весілля, які здійснили попередники: Ісидор Пасічинський, Іван Кузів, Володимир Охримович, Федір Вовк, Володимир Гнатюк, Юрій Кміт, Володимир Левинський. Мабуть, дещо складніше було досягнути багатство сучасних записів і наукових студій, однак і тут Наталя Василівна буквально «вищипала» весь матеріал, склавши цілу мозаїку географії записів та авторів досліджень, серед яких є імена як відомих науковців, так і початківців: Неоніла Здоровега, Валентина Борисенко, Петро Зборовський, Василь Сокіл, Ганна Сокіл, Оксана Галько, Любомира Василечко, Марта Ониськів, Оксана Гап'як, Віра Мицак, Ліна Болібрух, Таїса Леньо та багато інших. Тому й не дивно, що в такому розмаїтті поза увагою Н. Хібеби залишився остронь опис *Весільні ладканки з Верхньої Рожанки*, поміщений у «Народознавчих зошитах» за 2019 р. авторки цієї рецензії. Однак, це, звичайно, не применшує вартості її студій.

До другого розділу *Етнографічні записи* увійшло сім повноцінних описів весільного обряду з відповідними пісенними текстами, які опублікували українські й польські дослідники наприкінці XIX – початку XX століть. Це насамперед передруки з видань Наукового товариства імені Шевченка у Львові (матеріали Володимира Гнатюка, Юрія Кміта, Зенона Кузеля, Володимира Левинського). З польськомовного видання «Lud» подано два зразки у записах Юзефа Шнайдера.

Увагу читача привертає велика кількість польових матеріалів, поміщених у виданні, серед яких є фольклорні публікації попередників, окремі архівні записи та особливе місце займають власні авторські фіксації Наталії Хібеби. Усе це свідчить про масштабну роботу дослідниці, яка зуміла зібрати, впорядкувати, класифікувати різноманітні джерела й представити їх сучасному науковому світу. Звісно, новим для української науки є сучасні записи весільного обряду й пісень, які здійснила сама авторка монографії. Вони, по-перше, детально зафіксовані, здебільшого з максимальним дотриманням бойківської говірки. Такий масив опублікованих у книзі матеріалів дає можливість скласти цілісне уявлення українського весільного обряду на Галицькій Бойківщині (Закарпатська частина регіону не увійшла до студій дослідниці, про що вона зазначила у своїй передмові), простежити окремі ритуали, різноманітні звичаї, вірування, повір'я, приурочені до цієї важливої події. Подаємо декілька з них:

– черговість щодо заміжжя:

«... било много дівок // Божи борони / мус'їли брати за пор'атком // сама найстарша / потом за тов / шо та ішла / потом за тов / шо та йшла» (с. 355);

– плетення вінців у четвер у молодого або в суботу в молодій в передвесільний вечір. Подекуди цю місю виконували тільки в молодого (с. 258);

– нареченим чіпляли на руку вишиті рушники:

«...ще молодий мау і молода на руці ручник вишитий... молода вишивала ручники і так на руку с'а причепл'ував / на праву руку» (с. 235).

Додамо, що дружби й дружки також мали рушники, але на лівій руці.

– затанцьовували весілля хлопчики, що символізувало в майбутньому народження синів у новоствореній сім'ї (с. 187);

– влаштування перепони (брама, рогатка, перегорода) під час весільного ходу на шляху гостям нареченого, які з ним ішли по молоду (с. 187, 202);

– важливе місце займали придани (с. 188);

– традиційними на Бойківщині було виголошування прощ на кожному новому етапі весілля (с. 187);

– для Бойківщини характерний обрядовий танець «під бал'цем» (с. 226), «балець» :

«...ну а свекр'і молода несла балиц' / то полотно домоткане // поставл'ут на земл'у / і тоди гет догоры свекрі обвили рас коло голови / другий раз доукола голови і там аж дос'агат зноу до земл'і // с'п'івали...//

Йа пр'ала ц'ілу зиму / припр'ала-м си палец' /

Милейкому на сорочку та й свекр'і на балиц'» (с. 517).

Треба підкреслити, що словом «балець» означували і «дарунок», і сам танець. Простежується він локально, не скрізь побутує, здебільшого в західній частині Бойківщини. Фіксації, подані в книзі Н. Хібеби, підтверджують їхнє поширення і в інших частинах цього регіону (с. 216, 226, 239, 240);

– Бойківщина славиться барвінковими виробами – вінками, букетами та багатством весільних пісень-ладканок, які супроводжують ці важливі обрядодії:

«Коломийок сьпівали, свахи латкали, шо аш село гуділо!» (село Урич, Сколівщина, с. 186);

– старший дружба знімав інкрустованим топірцем з нареченої вінок перед «чипчанням» (с. 216);

– наявність у традиції бойків ритуалу прибирання весільного деревця, хоча й не скрізь. Окремі фіксації підтверджують цей весільний атрибут:

«...не пекли короваї / а убирали йалинку / ну а йак? // ту йалинку ніс староста або хто // бо староста ніс хліби / правда / з рушником...» (село Доброгостів, Дрогобицький район, с. 208);

– обряд виплітання «долі» також не скрізь зберігся, хоча можна припустити його поширення в традиційному бойківському весіллі, оскільки барвінкові обряди тут досить розповсюджені. Окремі записи, які вдалося зробити авторці монографії, підтверджують таку думку, однак не повністю свідчать про їхнє тотальне розповсюдження у цьому краю. Варто мати на увазі, що той чи інший обрядовий елемент міг бути запозичений або переданий кимось із носіїв, у зв'язку з переїздом з іншої місцевості. Виплітання «долі» більше розповсюджене на Опіллі, зокрема в колишньому Миколаївському районі.

Зауважу, що ознайомлюючись із змістом книги, нерідко виникають незрозумілі слова. Похвально, що авторка покликається в міру потреби на різні словники, а також зазначає про підготовку в майбутньому окремим виданням *Словника весільної лексики бойківських говірок* (с. 13), однак, очевидно, вартувало б у додатках до монографії помістити *Словник діалектизмів*, щоб читач міг більше проникнути й зрозуміти семантику бойківської говірки, оскільки з тексту інколи випливають незрозумілі поняття як, скажімо, «путини»:

«...були путини / робили на тижни путини ще // що ше с'ї сходили л'уди // і в молодого і в молодой // а типер того нема» (село Уличне, Дрогобицький район, с. 211) та інші.

На завершення підкреслю, що монографія Наталії Хібеби є фаховою і вартісною з погляду перспективи досліджень культурного феномену Бойківщини. Такі публікації вкрай потрібні науковцям, оскільки в сучасних умовах кваліфікований філолог, який досліджує обрядову усну словесність, повинен не тільки досконало й тонко відчувати її специфіку, жанрові особливості, але й враховувати багатоваріантні просторові форми регіонального побутування, умови функціонування фольклору в обряді, помічати й аналізувати мовно-поетичні особливості тексту. Завдяки дослідженню Наталії Хібеби маємо в одному книжковому виданні детальні описи українського весілля з різних куточків бойківського етнографічного регіону, які зафіксовані упродовж двох століть, що дає змогу детальніше ознайомитися з усною народною творчістю цього краю, цілісно осягнути своєрідність, простежити варіантність весільних пісень і обрядів, краще відчуті та зрозуміти їхню специфіку. Зібрані фольклорні пам'ятки розкривають надбання духовної культури українців у різні періоди, свідчать про багатство та розвиток весільної обрядовості й пісенних жанрів, представляють високопоетичну лексику бойків.

І ще одна важлива деталь. Наукове дослідження *Бойківське весілля в текстах: обряд і слово* пані Наталя присвятила своїм батькам – Оксані та Василеві – з нагоди 50-річчя подружнього життя. Така символічна присвята авторки підтверджує тезу про важливе пошанування у традиційних українських сім'ях роду, родини та глибоку повагу до батьків.

Отже, монографія Наталії Хібеби *Бойківське весілля в текстах: обряд і слово* має велику вартість у збереженні культурної спадщини українців для сучасного суспільства, бо в ній зафіксована пам'ять про традиційне весілля. У сучасному глобалізованому світі, де багато традиційних цінностей можуть бути втрачені або забуті, такі праці відіграють неоціненну роль у популяризації національного багатства української культури, народної самобутності та безперервного зв'язку поколінь.

Ганна Сокіл

Львівський національний університет ім. Івана Франка